

Наташа А. Спасић¹
 Универзитет у Крагујевцу
 Филолошко-уметнички факултет
 Центар за проучавање језика и књижевности

НОВА СИНТАКСИЧКО-СТИЛИСТИЧКА ИСТРАЖИВАЊА ЈЕЗИЧКИХ КАТЕГОРИЈА ПОРЕЂЕЊА И НАЧИНА²

(Милка Николић, *Поредбено-начинске конструкције у српском језику*, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, 377 стр.)

Монографија под називом *Поредбено-начинске конструкције у српском језику* објављена је 2017. године у оквиру едиције коју уређује проф. др Милош Ковачевић, *Лингвистика и србистика*, на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу. Подељена је у десет великих целина и више мањих у оквиру њих.

Поред првог уводног (*Увод* 7–18) и шестог закључног поглавља (*Закључак* 303–338), садржи и богат *Корпус* (7) (339–346) и сву осталу научну апаратуру, *Литературу* (8) (347–358), *Резиме* (9) (359–364) и *Регистре* (10) (365–376), како регистар аутора (367–370), тако и регистар појмова (371–376). Након уводног поглавља следи друго поглавље *Поређење и начин као синтаксичко-семантичке категорије* (19–50), у којем се поређење и начин објашњавају као синтаксичко-семантичке категорије. Детаљан преглед досадашње литературе о поредбено-начинским конструкцијама садржан је у поглављу број 3: *Досадашња литература о поредбено-начинским конструкцијама* (51–96), на које се наслањају два поглавља у којима се поредбено-начинске конструкције посматрају у систему (4: *Поредбено-начинске конструкције у систему* (97–182)), односно у стилу (5: *Поредбено-начинске конструкције у стилу* (183–302)). На укупно 377 страница због веома дисперзне полисемантичке структуре поредбено-начинских јединица, применом структурно-семантичког и лингвистичког приступа осветљава се са различитих аспеката синтаксичко-семантичка структура и стилска вредност *поредбено-начинских конструкција* у савременом стандардном српском језику, на корпусу који обухвата све функционалне стилове.

У уводном поглављу изложен је теоријско-методолошки концепт рада, као и принципи на основу којих је формиран и анализиран корпус.

1 natasa.spasic@filum.kg.ac.rs

2 Приказ је урађен у оквиру пројекта *Динамика структуре савременог српског језика* (ОИ 178014), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Питање поредбено-начинских конструкција, упркос дугој традицији, није до краја разрешено у погледу терминологије, типологизације и потпуног структурно-семантичког описа. Уз ослањање на велики број релевантне литературе (граматичку; ширу и ужу синтаксичку и стилистичку литературу; литературу о функционалним стилевима; фразеолошку и паремиолошку и др.) овом монографијом даје се детаљан увид у ранија истраживања, представљају се остварени резултати и предочавају питања која треба решити.

У другом поглављу *Поређење и начин као синтаксичко-семантичке категорије* ауторка, позивајући се на литературу, говори о: 1) поређењу као *језичкој категорији* и у оквиру тога о поређењу као *морфолошкој, синтаксичкој и стилистичкој категорији* и издваја из корпуса примере синтаксичких конструкција којима се исказује поређење по једнакости и поређење по неједнакости са подтипovima семантике (еквивалентности, пропорционалности итд.); 2) односу поређења према другим категоријама и то пре свега, са категоријом *квалитета* и категоријом *квантитета*, а потом и о односу категорије поређења према категорији *степености* и категорији *последнице*. На основу примера ауторка је закључила да се граматикализација везе категорије поређења и категорије квалитета остварује на два синтаксичка нивоа: а) на синтагматском нивоу (с поредбеном речју *као* и предлогом *попут*) и б) на нивоу зависносложене реченице (с везницима и везничким спојевима *као што*, *као да*, *како* и односном заменицом *какав*). Ослањајући се на ставове Миновића (1988) и Ковачевића (2001), закључује да у синтаксичке конструкције којима се на нивоу сложене реченице граматикализује веза поређења и квантитета спадају: а) зависне клаузе са односним прилогом *колико* као формалним обележјем; б) у ширем смислу, реченице с пропорционалном семантиком.

Питање односа категорије поређења и категорије степена, ауторка осветљава кроз ставове које заступа Пипер (2009), из перспективе ономасиолошког приступа, али само делимично, тј. у складу са приступом ове монографије.

За односе категорије поређења и категорије последнице, ослања се на књигу *Изражавање посљедичних односа у хрватском стандардном језику* (Вукојевић, 2008).

Применивши доследно исти тип анализе, 1) *Начин као језичка категорија* посматра се тројако: а) начин као *морфолошка категорија*, б) као *синтаксичка категорија* и в) начин као *семантичка категорија*, све праћено примерима из корпуса. Потом следи 2) *Однос начина према другим категоријама* (квантитет, место, време, средство, друштво, узрок, последница, пропратна околност) уз позивање на релевантну литературу (Ивић 1954; Поповић 1972; Стевановић 1974; Миновић 1988; Ковачевић 1988; Ковачевић 1998д; Станојчић Поповић 1999; Палић 2007; Вукојевић 2008. и др.).

Посебно поглавље посвећено је *Односу поређења и начина* као главном предмету интересовања. Када говори о језичким недоумицама у овој области, занимљиво је издвојити нека отворена и нерешена питања која поставља сама ауторка: „(а) прво, треба ли ове две језичке категорије

посматрати у међуодносу; (б) друго, ако поређење и начин треба посматрати у међуодносу, како разрешити тај међуоднос; (в) треће, може ли се поређење сматрати семантичком категоријом, будући да на логичком плану представља методолошку категорију (логичко-методолошки поступак), а не онтолошку категорију (семантичко поље), по чему се разликује од начина.” Кроз поглавља која следе даје нам одговоре на ова питања враћајући се у прошлост и анализирајући ставове многих аутора изнетих у граматицама, монографијама и зборницима.

Кроз приказ и преглед досадашње литературе о поредбено-начинским конструкцијама, Николић констатује да су у новијој синтаксичкој литератури исправљене неправилности, те да досадашња србистичка (сербокроатистичка) литература пружа основу од које се може поћи у истраживању поредбено-начинских конструкција у савременом стандардном српском језику, што ће она и урадити у стилистичкој анализи у поглављима која следе.

У погледу терминологије опредељује се за систем *поредбених и начинских конструкција* којима су обухваћена три структурно-семантичка типа конструкција (*чисто начинске, чисто поредбене и поредбено-начинске*) уз инсистирање на употреби термина поредбено-начински (а не термина *поредбеноначински*). Термин *поредбене конструкције* у даљем току монографије користиће се као надређен за: (а) чисто поредбене и (б) поредбено-начинске конструкције. С друге стране, термин *начинске конструкције* јесте надређен за: (а) чисто начинске и (б) поредбено-начинске конструкције.

Дате конструкције у систему ауторка посматра као:

- 1) непредикатске поредбено-начинске конструкције, а у оквиру њих:
 - а) конструкције с поредбеном речју *као* (реализоване именичком или придевском јединицом; глаголом уз који се јавља одређена детерминација на коју се односи поредбена конструкција и са којом је поредбена конструкција структурно (облички) паралелна или симетрична у номинативу; прелазним глаголом при чему се детерминисање радње поредбено-начинском *као*-конструкцијом везује за субјекат или за објекат и др.).
 - б) конструкције с предлогом *поиуш* (прати их појам у генитиву и стилски су маркиране) и
 - в) конструкције с предлошким изразима (могу се класификовати у две групе према семантичком критеријуму в’) њима се означава једнакост (сличност) или в’) неједнакост (супротност) појмова који се упоређују;

односно:

- 2) предикатске поредбено-начинске конструкције:
 - а) зависна клауза с везником *као што* (најчешће се јављају без корелатива у управној реченици);

- б) зависна клауза с везником *као да* (може бити реализована са експлицираним корелативом (*иџако*) или без њега);
- в) зависна клауза с везником *како* (може бити реализована са експлицираним корелативом (*онако*) или без њега).

Поредбено-начинске конструкције у зависности од услова у којима се налазе могу вршити синтаксичку функцију глаголске одредбе за начин или допунску функцију. У линеарној синтаксичкој структури типично се налазе у постпозицији и искључиво су рестриктивне. Уколико се јаве као нерестриктивне, у питању су чисто поредбене конструкције.

Занимљиво је прочитати наредно поглавље: *Поредбено-начинске конструкције у стилу* јер је посебно иновативно и покреће многа питања. Колико је ова монографија дала детаљан увид у поредбено-начинске конструкције, сведочи и чињеница да су приказани сви основни функционални стилови (Тошовић 2002) и велики број подстилова, а иза сваког од њих стоји *Закључни осврћи*, што, и читаоцима недовољно упућеним у материју, олакшава разумевање.

На основу анализе обимног корпуса примећено је да су у књижевноуметничком и публицистичком функционалном стилу заступљени готово сви типови поредбено-начинских конструкција карактеристичних за савремени српски стандардни језик. *Поуш*-конструкција заступљена је у прозном и поетском подстилу, насупрот драмском подстилу, тј. ове јединице су најзаступљеније и структурно-семантички најразноврсније у аналитичким и књижевнопублицистичким жанровима. Поредбено-начинске конструкције остварују естетску функцију, функцију саопштавања и функцију деловања, а представљају и форму на којој се заснива стилска фигура поређења у књижевноуметничком стилу, односно стилски ефектна и економична језичка средства у новинским текстовима.

Економична и спонтана комуникација у разговорном функционалном стилу резултира стилски неутралним формама међу којима су најзаступљеније конструкције с поредбеном речју *као*. Осим функције саопштавања, поредбено-начинске конструкције могу имати и конативну функцију, што доприноси одржавању контакта са саговорником током комуникације.

Административни и научни функционални стил са свим својим подстиловима одликују се малом заступљеношћу поредбено-начинских конструкција. Изузетак су научно-популарни подстил и школски уџбеници у којима се остварује функција саопштавања са циљем да се нешто додатно објасни и прецизира. Исту функцију, али са намером да се оствари унификација или стандардизованост у административном стилу имају и конструкције с предлошким изразима, које се само у ширем смислу могу сматрати поредбено-начинским јединицама.

У последњем закључном поглављу, у које је укључен и одељак „Поредбено-начинске конструкције у систему” и „Поредбено-начинске конструкције у стилу”, уз проверу на богатом корпусу и доследном

применом утврђених критеријума, ауторка дефинише синтаксичке јединице којима се граматикализује поредбено-начинска семантика повлачећи границу између њих и хомоформних конструкција с којима чине систем – а то су чисто поредбене и чисто начинске конструкције.

Ова исцрпна монографија, на тему која није до краја испитана у постојећој лингвистичкој литератури, показује се као веома корисна и актуелна на више поља: стичемо увид у резултате ранијих истраживања, описано је тренутно стање, посматрамо поредбено-начинске конструкције у систему и у стилу, а корисна је и за теорију уџбеника и наставну праксу.

Поредбено-начинске конструкције у српском језику ауторке др Милке Николић добро је структурирана, врло информативна приручничко-уџбеничка монографија, што потврђује редослед и добра организација поглавља, унутрашњи делови који су изложени прегледно са јасном логичком везом и обиљем примера и опширно познавање и коришћење литературе.